

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ТНК В УКРАЇНІ

Т. В. ШТАЛЬ, доктор економічних наук;
Ю. Б. ДОБРОСКОК, кандидат економічних наук;
О. О. ТИЩЕНКО

(Харківський державний університет харчування та торгівлі)

Анотація. На сучасному етапі розвитку економічного простору – етапі глобалізації – визначну роль відіграють транснаціональні корпорації, які стають провідними торговими підприємствами, інвесторами, поширювачами сучасних технологій, науково-технічного прогресу, стимуляторами міжнародної трудової міграції. Мета статті – дослідити особливості функціонування, проблем і перспектив створення і розвитку ТНК на території України на основі аналізу світового досвіду діяльності транснаціональних компаній. У ході дослідження було визначено, що Україна посідає досить низьке місце у структурі країн-доменів міжнародних корпорацій. Систематизовано погляди науковців на проблеми функціонування транснаціональних корпорацій. Створення відповідного внутрішнього та зовнішнього середовища для залучення іноземних інвестицій, сприяння підвищенню конкурентоспроможності українських виробників на зовнішніх ринках, і забезпечення за рахунок інвестиційних ресурсів ТНК розвитку вітчизняних товаровиробників має стати одним зі стратегічних пріоритетів української державної політики.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, глобалізація, міжнародні компанії, глобальне економічне середовище.

Актуальність обраної теми зумовлена постійно зростаючим впливом транснаціональних корпорацій на процеси світового відтворення. Транснаціональні корпорації стають визначальним чинником у світовій економічній системі, адже все більше встановлюють світове панування як на товарних ринках, так і в провідних сферах світового господарства, інвестиційній і фінансовій політиці.

Дослідженням проблем глобалізації світової економіки, зокрема проблем функціонування ТНК, присвячені праці таких науковців, як Дж. Даннінг, В. Девідсон, А. Семенова, Є. Ендерсона та ін.

Метою статті є дослідження особливостей функціонування, проблем і перспектив створення і розвитку ТНК на території України, на основі аналізу світового досвіду діяльності транснаціональних компаній.

На сучасному етапі розвитку економічного простору – етапі глобалізації – визначну роль відіграють транснаціональні корпорації,

які стають провідними торговими підприємствами, інвесторами, поширювачами сучасних технологій, науково-технічного прогресу, стимуляторами міжнародної трудової міграції. Саме транснаціональні корпорації заклали основу взаємозалежної економічної діяльності різних країн світу, а згодом і стали основою глобальної економіки. За офіційним визначенням ЮНКТАД транснаціональна корпорація (transnational corporation, multinational enterprise) – це підприємство, яке об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності у двох чи більше країнах світу і впроваджує єдину політику та стратегію завдяки єдиному центру прийняття рішень. Кількість ТНК зростає надшвидкими темпами, якщо 1970 р. у світі нараховувалося 7,3 тис. компаній, і їх обіг становив близько 626 млрд дол., на початку 90-х рр. їх налічувалося 37 тис. з обігом у 7 млрд дол., то нині у світі нараховується близько 82 тис. ТНК і їх філій, обіг яких понад 30 трлн дол. На ТНК при-

падає 50 % світової торгівлі та 67 % зовнішньої торгівлі, також 80 % винаходів і ліцензій. Доменами найбільших ТНК переважно є держави із сильними, стабільними економіками, такі як США, Великобританія, Німеччина, Китай, Японія, Франція та ін. На територіях промислово розвинутих держав розміщено понад 80 % материнських компаній і близько 33 % філій іноземних доменів, у країнах, які розвиваються, відповідно 19,5 і майже 50 %, у постсоціалістичних – близько 0,5 і 17 %. ТНК контролюють понад до 90 % світового ринку пшениці, кофе, кукурудзи, 80 % ринку чаю, 75 % ринку бананів і натурального каучуку. У значній мірі підконтрольні ТНК ринки металів, енергоносіїв, лісоматеріалів, озброєння. ТНК контролюють приблизно 2/3 світової торгівлі, причому 40 % такої торгівлі здійснюється всередині ТНК, тобто вона здійснюється не за ринковими цінами, а за так званими трансфертними цінами, які формуються не під впливом ринку, а під контролем материнської корпорації. На долю ТНК припадає близько 50 % світового промислового виробництва. На підприємствах ТНК працює приблизно 10 % усіх зайнятих у несільськогосподарському виробництві (з них майже 60 %

працюють у материнських компаніях, 40 % – у дочірніх підрозділах. ТНК контролюють приблизно 4/5 усіх існуючих у світі патентів, ліцензій, ноу-хау [1].

У щорічному рейтингу 500 найбільших корпорацій світу Fortune Global 500 за 2013 р., у якому компанії ранжуються за обсягом виручки за попередній фінансовий рік, очолив список нафтовидобувний гігант Royal Dutch Shell (Великобританія), річна виручка якого становила 481,7 млрд дол., а чистий прибуток – 26,6 млрд дол. На другому місці – мережа торгових центрів Wal-Mart (США). Компанія за рік заробила понад 469,2 млрд дол., що на 5 % більше, ніж 2011 р. Третє місце посіла ще одна нафтова компанія Exxon Mobil (США), річна виручка якої становить 449,9 млрд дол. і чистий прибуток – 44,9 млрд дол. [2].

Майже всі найбільші ТНК за національною приналежністю належать до «тріади» – економічного центру нашої планети – США, ЄС, Японія. Останнім часом активно розвивають свою діяльність на світовому ринку транснаціональні корпорації нових індустріальних країн. У табл. 1 наведені особливості географічного розміщення транснаціональних корпорацій у світі за 2013 р.

Таблиця 1

Особливості географічного розміщення ТНК у світі за 2013 р. (ТОР-15 країн)

Країни світу	Кількість головних офісів національних ТНК	Кількість філій закордонних ТНК	Кількість країн розміщення філій національних ТНК
США	23	66	170
Японія	16	53	180
Великобританія	13	66	145
Франція	13	67	103
Германія	10	70	131
Голландія	5	70	103
Швейцарія	3	58	87
Швеція	3	58	105
Італія	2	67	66
Канада	2	73	58
Австралія	2	73	21
Іспанія	2	77	134
Китай	1	72	14
Фінляндія	1	56	34
Мексика	1	67	14

Збільшення кількості ТНК пояснюється багатьма причинами, серед яких на першому місці – конкуренція, що змушує знижувати видатки, тоді як зростають масштаби виробництва і впроваджуються новітні технології, шукати нові ринки збуту, дешевшу робочу силу, розміщувати виробництво там, де нижче податкове навантаження.

У сучасних умовах країни-реципієнти як розвинені, так і ті, що розвиваються, схвалюють діяльність ТНК на своїй території. Зауважимо, що у світі існує конкуренція між країнами за залучення прямих іноземних інвестицій, унаслідок чого ТНК отримують податкові та інші пільги, і Україна не є винятком.

На сьогодні найбільш привабливими сферами українського господарства для провідних ТНК із країн США та Європейського Союзу є українська харчова промисловість. У харчовій індустрії лідерами ринку є швейцарська компанія «Nestle», бельгійська «ABInBev», американські «Kraft foods» та «Coca-Cola Company», англо-голландська «Unilever». Серед підприємств торгівлі на український ринок вже зайшли Wal-Mart Stores, Carrefour SA, McDonalds Corporation. У фінансовому секторі найкрупнішим представником ТНК є Райффайзен Інтернаціональ Банк-Холдинг АГ. У сфері фармакології найбільш відомими в Україні є німецькі BASF SE та Bayer AG. Саме в цих галузях обіг капіталу є швидким, а комерційні ризики – мінімальними. Привабливим для ТНК із промислово розвинутих країн є також інвестування в інфраструктуру бізнес-послуг для обслуговування, насамперед підприємств з іноземними інвестиціями. Російським ТНК і компаніям, які зареєстровані в офшорних зонах, до недавнього часу були властиві інші пріоритети в інвестуванні, насамперед це український паливно-енергетичний комплекс, хімічна промисловість і металургія. Ця ситуація пояснюється тим, що саме в цих галузях російські ТНК мають конкурентні переваги на світовому ринку та фінансові можливості для закордонного інвестування, та розширення своєї ринкової влади за рахунок придбання виробничих потужностей у постсоціалістичних країнах.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що протягом останніх двох років на

різних рівнях розглядається можливість створення в енергетичній галузі державної вертикально інтегрованої компанії «Нафта України» на базі «Укрнафти», ЗАТ «Укртатнафта» і НПК «Галичина», яка мала б у своєму складі 700–800 АЗС і контролювала до 15 % ринку світлих нафтопродуктів країни. Водночас впритул до створення вітчизняної ТНК – інтегрованої нафтової компанії з усіма елементами технологічного ланцюжка «видобуток – переробка – збут» підійшли Приватбанк та УкрСиббанк. Структури Приватбанку (група Приват) володіють найбільшою в Україні мережею АЗС «Сентоза», контрольним пакетом акцій НПЗ «Нафтохімік Прикарпаття» і понад 30 % акцій НПК «Галичина». Керівництво провідних харківських промислових об'єднань і облдержадміністрація приділяє значну увагу створенню вітчизняних ТНК, підтримці, розвитку та підвищенню конкурентоспроможності на світових ринках продукції українських підприємств. У галузі авіабудування потенційними учасниками ТНК є Харківський авіазавод і завод «ФЕД», енергообладнання – ВАТ «Турбоатом» і об'єднання «Електроважмаш», електроніки – Харківський електроапаратний завод, ВО «Моноліт», Харківський релейний завод [3].

Діяльність транснаціональних корпорацій в Україні має як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних наслідків, на нашу думку, належать такі: значне інвестування капіталів в економіку України, створення додаткових робочих місць і підвищення кваліфікації робітників, збільшення податкових надходжень до бюджету країни, поживлення внутрішньої торгівлі в середині країни, насичення ринку високоякісними товарами та послугами, впровадження інновацій, ноу-хау та найновіших розробок, модернізація підприємств та поширення міжнародних стандартів виробництва. Водночас необхідно назвати і негативні наслідки діяльності ТНК на території України, адже держава стає фінансово залежною від стратегії діяльності ТНК; ТНК впливають на уряди країн, диктуючи правила гри на ринку, відстоюючи власні інтереси, інтенсивно використовуючи природні та трудові ресурси. Транснаціональні корпорації приду-

шують національних виробників, які мають низьку конкурентоспроможність продукції на світовому ринку, використовують небезпечне та шкідливе виробництво для власного збагачення тощо.

Аби подолати негативні наслідки діяльності ТНК, на нашу думку, українському уряду необхідно ухвалити законодавчі акти, в яких було б чітко прописано межі та контроль за діяльністю ТНК; здійснити модернізацію вітчизняних підприємств, підвищуючи конкурентоспроможність вітчизняної продукції, сфер і галузей; вкладати фінансові ресурси у власне виробництво і не залежати від діяльності закордонних ТНК; створювати сприятливий інвестиційний і бізнес-клімат для залучення інвестицій і вдосконалювати вітчизняне законодавство.

Отже, в ході дослідження ми з'ясували, що Україна посідає досить низьке місце у структурі країн-доменів міжнародних корпорацій, тому створення відповідного внутрішнього та зовнішнього середовища з метою залучення іноземних інвестицій, сприяння підвищенню конкурентоспроможності українських виробників на зовнішніх ринках і забезпечення за рахунок інвестиційних ресурсів ТНК розвитку вітчизняних товаровиробників має стати одним зі стратегічних пріоритетів української державної політики. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні перспектив створення, розвитку та діяльності українських ТНК у глобальному економічному просторі.

Т. В. Шталь, доктор економічних наук; **Ю. Б. Доброскок**, кандидат економічних наук; **О. О. Тищенко** (Харьковский государственный университет питания и торговли). **Анализ особенностей функционирования и перспектив развития ТНК в Украине.**

Аннотация. На современном этапе развития экономического пространства – этапе глобализации – выдающуюся роль играют транснациональные корпорации, которые становятся ведущими торговыми предприятиями, инвесторами, распространителями современных технологий, научно-технического прогресса, стимуляторами международной трудовой миграции. Цель статьи – исследовать особенности функционирования, проблем и перспектив создания и развития ТНК на территории Украины, на основе анализа мирового опыта деятельности транснациональных компаний. В ходе исследования было установлено, что Украина занимает довольно низкое место в структуре стран-доменов международных корпораций. Систематизированы взгляды ученых на проблемы функционирования транснациональных корпораций. Создание соответствующей внутренней и внешней среды для привлечения иностранных инвестиций, содействие повышению конкурентоспособности украинских производителей на внешних рынках, и обеспечение за счет инвестиционных ресурсов

ЛІТЕРАТУРА

Онгоро Т. Н. Экономическая глобализация / Онгоро Т. Н. // Проблемы современной экономики. – 2006. – № 3/4. – С. 243–245.

Ongoro T. N. Ekonomicheskaya globalizatsiya / Ongoro T. N. // Problemy sovremennoy ekonomiki. – 2006. – № 3/4. – S. 243–245.

1. Руденко Л. Транснаціональні корпорації / Руденко Л. – Київ : КНЕУ, 2006. – 218 с.

Rudenko L. Transnatsionalni korporatsii / Rudenko L. – Kyiv : KNEU, 2006. – 218 s.

2. Рейтинг 500 найбільших корпорацій світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fortune.com/global500/>. – Назва з екрана.

Reitynh 500 naibilshykh korporatsii svitu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://fortune.com/global500/>. – Nazva z ekrana.

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіц. сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs] : ofits. sait. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Nazva z ekrana.

ТНК развития отечественных товаропроизводителей должно стать одним из стратегических приоритетов украинской государственной политики.

Ключевые слова: транснациональные корпорации, глобализация, международные компании, глобальная экономическая среда.

T. Shtal, Dc. Econ. Sci.; **Y. Dobroskok**, Cand. Econ. Sci.; **O. Tyschenko** (Kharkiv State University of Food Technology and Trade). **Analysys of the functioning and development prospects of TNCs in Ukraine.**

Summary. At the present stage of development of economic space – stage of globalization – a prominent role played by transnational corporations, which are the leading trading companies, investors, distributors of modern technologies, scientific and technological progress, stimulants international labor migration. The study of the functioning, problems and prospects for the creation and development of TNC in Ukraine, based on the analysis of the global experience of multinational companies. Was found that Ukraine is in a fairly weak spot in the structure of domains international corporations. Views of scientists were systematized on problems of functioning of transnational corporations. The establishment of an appropriate internal and external environment to attract foreign investments, promote competitiveness of Ukrainian producers in foreign markets, and to ensure due to investment resources TNC development of domestic producers should be one of the strategic priorities of the Ukrainian state policy.

Keywords: multinational corporations, globalization, multinational companies, global economic environment.